

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ
ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ**

Методичні рекомендації

Київ – 2019

УДК 343.98:343.14

П 711

Авторський колектив:

Климчук М.П. кандидат юридичних наук, доцент (Національна академія внутрішніх справ)

Саковський А.А. кандидат юридичних наук, доцент (Національна академія внутрішніх справ)

Дударець Р.М. (Головне слідче управління НП України)

Патик А.А. кандидат юридичних наук (Національна академія внутрішніх справ)

Мархевка О.В. кандидат юридичних наук (Слідче управління ГУНП України у Львівській області)

Бурлака В.В. (Головне слідче управління НП України)

Нечеснюк М.П. (Національна академія внутрішніх справ)

Рецензенти:

Омельченко О.Є., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

Пяковський В.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 20 травня 2019 року протокол №9.

П 711 Пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення під час досудового розслідування [Текст] : метод. рек. / [М. П. Климчук, А. А. Саковський, Р. М. Дударець та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 60 с.

Для керівників органів досудового розслідування, слідчих, працівників оперативних підрозділів, патрульної поліції, прокуратури, суду, адвокатів, а також здобувачів ступеня вищої освіти, наукових та науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 343.98:343.14

© Національна академія внутрішніх справ, 2018

© Климчук М.П., Саковський А.А., Дударець Р.М.,
Патик А.А., Мархевка О.В., Бурлака В.В.,
Нечеснюк М.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ.....	6
2. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ.....	14
3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ.....	26
4. ФІКСАЦІЯ ХОДУ І РЕЗУЛЬТАТІВ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ.....	37
5. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ГЛОСАРІЙ.....	56
ДОДАТОК.....	57

ВСТУП

Сприйняття інформації людиною відбувається через три репрезентативних системи: візуальну, аудіальну і кінетичну. Природньо, що більшість інформації людина отримує за допомогою зору, проте, коли це зробити неможливо або складно, на перший план виходить слух. Цей чинник враховується і при розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема при проведенні такої слідчої (розшукової) дії, як пред'явлення для впізнання за ознаками голосу та мовлення.

Як свідчить аналіз наукової літератури, проблемі пред'явлення для впізнання приділяється значна увага. Дослідження сутності правових норм, що регламентують пред'явлення особи для впізнання, вивчення і узагальнення практики їх застосування судами і органами розслідування дозволяє оцінити їх ефективність, необхідність зміни і вдосконалення, а також розробити рекомендації з питань, які не отримали вирішення у кримінальному процесуальному законодавстві.

В ході досудового розслідування пред'явлення для впізнання проводиться порівняно нечасто. Однак складно переоцінити важливість, інформативність і доказове значення даної слідчої (розшукової) дії. Іноді пред'явлення особи для впізнання є ключовою слідчою (розшуковою) дією, на основі якої вибудовується звинувачення, повністю викривається особа у вчиненні кримінального правопорушення. Аналогічні за доказовим значенням результати, які дає ця слідча (розшукова) дія, неможливо отримати іншим способом.

Пред'явлення особи для впізнання не належить до слідчих (розшукових) дій, проведення яких, відповідно до кримінального процесуального закону, є обов'язковим. Необхідність у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії кожного разу визначається особою, яка здійснює досудове розслідування, відповідно до слідчої ситуації, що склалася на певному етапі досудового розслідування. Загальна мета пред'явлення особи для впізнання полягає в отриманні доказів,

які являють собою висновок одного з учасників процесу, про результати здійсненої ним ідентифікації – тотожність, схожість або відмінність осіб чи речей, наданих для ознайомлення з ознаками, що збереглися в його пам'яті [28, с. 194]. У зв'язку з особливим значенням результатів пред'явлення для впізнання, дана слідча (розшукова) дія в судово-слідчій практиці набула поширення. Велика кількість слідчих і судових помилок, пов'язаних з добросовісною помилкою особи, яка впізнає, і ряд експериментальних досліджень засвідчують критичну оцінку пред'явлення для впізнання [52, с. 314].

Часто ігнорування такої слідчої (розшукової) дії слідчими пов'язане з їх низькою компетенцією, оскільки її проведення вимагає знань у інших сферах – психології, логіці та ін. Організаційні, психологічні та інші бар'єри, які виникають при підготовці, проведенні і фіксації даної слідчої (розшукової) дії, є не випадковими, адже процесуальний порядок пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення не визначений законодавчо і науково не розроблений (немає тактичних рекомендацій усунення зміни голосу та мовлення особи, що пред'являється для впізнання; відсутність розробленості процесуальних документів пред'явлення для впізнання за ознаками голосу та мовлення).

Пред'явлення особи для впізнання має яскраво виражені криміналістичні риси. З одного боку, результат впізнання може бути прямим доказом, а з іншого боку, помилкова ідентифікація особи є головною причиною слідчих та судових помилок. Розглянемо більш докладно поняття і процедуру пред'явлення особи для впізнання за голосом та мовою під час досудового розслідування. Актуальною видається й розробка засобів, які дозволили б звести до мінімуму ідентифікаційні помилки, допущені під час проведення вказаної слідчої (розшукової) дії.

Сукупність зазначених чинників обумовлює розробку методичних рекомендацій з пред'явлення для впізнання за ознаками голосу та мовлення під час досудового розслідування.

1. ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ

Порядок пред'явлення для впізнання під час досудового розслідування детально регламентований ст. ст. 228-232 КПК України, проте власне поняття «пред'явлення для впізнання», як і мета його проведення, законодавчо не визначені, на відміну від інших слідчих (розшукових) дій.

Ця слідча (розшукова) дія як процесуальна форма криміналістичної ідентифікації характеризується такими *ознаками*:

1) для проведення пред'явлення для впізнання необхідні юридичні підстави (наявність особи, яка буде впізнавати, протоколу її допиту, в якому зафіксовані показання про прикмети та особливості об'єкта, та про обставини, за яких він сприймався; об'єкта, який підлягає впізнанню, і схожі за характеристики об'єкти, які будуть пред'являтися разом з об'єктом впізнання) і фактичні підстави (наявність у слідчого даних, які дають змогу зробити висновок про необхідність (доцільність) та можливість проведення цієї слідчої (розшукової) дії);

2) метою цієї слідчої (розшукової) дії є вирішення питання про тотожність або групову належність об'єкта, що пред'являється для впізнання, з тим, який особа сприймала в минулому;

3) під час досудового розслідування участь у пред'явленні для впізнання беруть уповноважені законом суб'єкти, які її проводять (слідчий, прокурор) і долучаються до його проведення (адвокати, спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти); особи, яким пред'являють інших осіб, речі та трупи для впізнання (потерпілий, свідки);

4) впізнання відбувається за допомогою застосування органів відчуття і в подальшому особа, яка впізнає, за допомогою своєї пам'яті встановлює наявність або відсутність відповідних тотожних ознак в об'єкті, який безпосередньо пред'являється для впізнання;

5) результатом проведення цієї слідчої (розшукової) дії є наявність чи відсутність упізнання, тобто ототожнення з тим, що особа сприймала у конкретний момент раніше.

Криміналістичною метою пред'явлення для впізнання є аналіз численних причинно-наслідкових та інших зв'язків між елементами криміналістичної характеристики конкретного виду (групи) злочинів, як-то: між обстановкою і способом вчинення злочину; між способом підготовки і способом вчинення злочину; між способом вчинення та способом приховування злочину; між способом вчинення злочину і особою злочинця тощо. Про такий зміст криміналістичних цілей впізнання можна говорити, оскільки сприйняття того чи іншого об'єкта в ситуації, пов'язаній з розкриттям і розслідуванням кримінального правопорушення, завжди відбувається в конкретних обставинах місця і дії. Їх з'ясування, в силу взаємозв'язків елементів криміналістичної характеристики злочину, дозволяє отримати відповідну інформацію про більшу або меншу кількість зазначених елементів і пов'язати її з інформацією, отриманою в ході проведення інших слідчих (розшукових) дій. Відповідно криміналістична мета пред'явлення для впізнання розкриває її внутрішній, аналітичний зміст.

Криміналістичні завдання пред'явлення особи для впізнання, на відміну від його криміналістичної мети, вказують на фактичний зміст слідчої (розшукової) дії і характеризують її зовнішній зміст. До таких завдань пред'явлення особи для впізнання можуть бути віднесені отримання доказів, в тому числі тих, які дозволяють зробити оцінку раніше отриманих доказів, виявлення нових джерел інформації, що має значення для розслідування, вивчення особи, яка впізнає і особи, впізнання якої здійснюється, вивчення обставин кримінального правопорушення тощо.

Зазначена слідча (розшукова) дія може бути включена до системи дій, що утворюють тактико-криміналістичні комбінації і тактико-криміналістичні операції. Тактичною передумовою включення впізнання за ознаками голосу та мовлення в тактичну комбінацію або тактичну операцію, є необхідність і

можливість посилення ефективності цієї слідчої (розшукової) дії шляхом поєднаного в тактичному плані проведення інших слідчих (розшукових) дій і застосовуваних в їх рамках тактичних прийомів, а також можливість і необхідність з допомогою впізнання підвищити ефективність проведених за єдиним задумом подальших дій – слідчих і оперативно-розшукових.

У слідчій практиці найчастіше в системі тактичної комбінації пред'явлення особи для впізнання поєднується з допитом, а також одночасним допитом двох чи більше вже допитаних осіб. Криміналістичною передумовою такого тактичного утворення є те, що основою кожної з названих слідчих (розшукових) дій є спосіб сприйняття, який досліджується в ході їх проведення. Пред'явлення особи для впізнання, як перша частина слідчої комбінації, сприяє підвищенню результативності одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Після проведення впізнання, в продовження комбінації, проводиться допит, на якому закріплюються отримані в ході впізнання результати. Особливе тактичне значення таке поєднання має з точки зору зміцнення рішучості суб'єкта впізнання, що знаходиться в певній залежності від впізнаної ним особи, давати в подальшому правдиві показання.

Отже, пред'явлення особи для впізнання є самостійною слідчою (розшуковою) дією, і під час досудового розслідування може бути способом перевірки версій, показань свідка, потерпілого, підозрюваного, результатів огляду, обшуку і експертизи. Принциповою відмінністю пред'явлення особи для впізнання від інших слідчих (розшукових) дій є, насамперед те, що ототожнення тут головне, основа, тоді як для інших воно є факультативним елементом. Крім того, процес впізнання введений у чітко визначені чіткі процесуальні рамки, покликані забезпечити надійність одержуваної інформації. Для інших слідчих (розшукових) дій, де впізнання об'єкта, який раніше сприймався, є факультативним. Спеціальних заходів щодо його контролю не передбачено.

Пред'явлення для впізнання досліджено у наукових працях багатьох вчених, проте існують деякі дискусійні питання, які викликають неоднозначне

тлумачення і, як наслідок, – складнощі при оцінці доказів, одержаних під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Погляди науковців зводяться до того, що пред'явлення для впізнання – це самостійна слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою встановлення тотожності, подібності або відмінності наданих для ознайомлення кількох предметів або окремих осіб із тими, які очевидець (свідок, потерпілий, підозрюваний) сприймав за певних обставин розслідуваної події [20, с. 238]. Водночас, безспірним слід визнати той факт, що особу можна пред'являти для впізнання не тільки за зовнішнім виглядом, а й за голосом та особливостями мови, які є проявом функціонально-динамічного комплексу навичок особи. Адже досить розповсюдженими є випадки, коли в показаннях потерпілих і свідків містилися вказівки на те, що вони чули і запам'ятали голос злочинця [9, с. 70]. Окрім того, за звуковими слідами можливе впізнання не тільки людей, а й інших об'єктів, які є джерелами звуку (наприклад, тварин, предметів, машин, агрегатів, будь-яких механізмів та ін.).

Варто наголосити на тому, що голос і мова людини сприймаються завжди в комплексі, тому що мова не може не існувати поза голосом, яким вона передається. У систему зовнішніх ознак за методом «словесного портрета» науковцями включаються анатомічні ознаки, функціональні ознаки (постава, хода, жестикуляція, міміка, мова, манери) і супутні елементи і їх ознаки. Мова – це власне мовні особливості (вимова, говірка, акцент, вживання жаргонних слів тощо) і дані мовного механізму (темп, характер, особливості мови та ін.). Голос характеризується стійкими ознаками незалежно від сказаного слова. Ці ознаки індивідуальні і характеризують особу, що дозволяє здійснити ідентифікацію. Голос має стійкі ознаки та його ідентифікація здійснюється навіть при навмисному спотворенні, але при збільшенні тривалості часу проголошення слів.

Дійсно, пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення не визначено у КПК України, але науковцями та практиками визначається можливість його проведення тим, що під час досудового

розслідування слідчий, прокурор можуть пред'явити для впізнання особу. У цій нормі вони вбачають не тільки анатомічні ознаки людини, а й згадані нами вище функціональні ознаки. Отже, впізнання особи може бути проведене за ознаками зовнішності і за функціональними ознаками, в т. ч. за голосом та мовленням. Тому науковці вважають, що додаткової вказівки на даний вид впізнання в законі не потрібно [6, с. 337-356]. Однак, ці судження суперечать ч. 1 ст. 228 КПК України, де чітко вказано саме на ознаки зовнішності. Тому в законі повинна міститися окрема норма, що дає можливість впізнання за ознаками голосу та мовлення.

З огляду на законодавчу невизначеність у тлумаченні даного виду впізнання (у ч. 9 ст. 228 КПК України лише зазначається, що пред'явлення для впізнання може проводитись за голосом), логічним вбачаємо зупинитись на з'ясуванні сутності термінології, яку слід використовувати при описанні вказаної категорії, відносячи її до слідчої (розшукової) дії.

Насамперед, слід зауважити, що голос – це лише одна із характеристик мовлення особи, тому говорити про пред'явлення для впізнання лише за голосом буде в корені неправильним. Для цього також варто дослідити сутність понять «мова» і «мовлення».

Мова – це сукупність і система, обмежений набір (інвентар) типових елементарних знакових одиниць спілкування, абстрагованих від мовного матеріалу, і закони їх сполучування; це знаковий механізм спілкування, це система одиниць спілкування і правил їх функціонування [55, с. 415, 418; 45, с. 13]. Мова як механізм належить усім людям, які нею користуються, отже вона соціальна. Мова – це певний код, шифр, відомий усім представникам мовного колективу, незалежно від їх віку, статі, тембру голосу або місця проживання. Дуже спрощено кажучи, у мову входять словник, граматики, система фонем, значення слів і правила поєднання слів у реченні [55, с. 419]. Отже, мова – це механізм, що породжує мовленнєвий продукт – текст (що наговорено або написано) [55, с. 418].

Мовлення – це конкретність, у якій реалізуються одиниці мови, мовні

закономірності, це послідовність знакових одиниць спілкування у конкретному мовному матеріалі в їх комунікативному використанні, це конкретне говоріння, що протікає в часі і одягнене в звукову або письмову форму. Воно безкінцево мінливе й непостійне, мова – це щось постійне і в кожну свою мить незмінне. Найважливішою ознакою мовлення є те, що воно індивідуальне, конкретне й неповторне [55, с. 419]. Мовлення складається з артикульованих знаків, що сприймаються чуттям (слухом, зором, дотиком), мова (система мови) включає в себе абстрактні аналоги одиниць мовлення, що утворюються їхніми розрізнявальними ознаками; інакше кажучи, мовлення – субстанціональне, а мова – формальна.

Процес мовлення характеризується певним темпом, тривалістю, тембровими особливостями, ступенем гучності, артикуляційної чіткості, акцентом тощо [37, с. 414]. Мовлення може бути охарактеризоване через вказівку на психологічний стан мовця, його комунікативне завдання, ставлення до співрозмовника, щирість, за ознаками своєї формальної і смислової структури. Суб'єктивність мовлення виявляється в тому, що воно має автора, який передає в ньому свої думки й почуття, для вираження яких він вибирає слова і структури речень [55, с. 425].

Саме з цієї причини слід говорити, що пред'явлення для впізнання можливе за ознаками мовлення, а не за ознаками мови.

Під час досудового розслідування необхідність такого виду пред'явлення для впізнання може виникнути в ситуаціях, коли потерпілий, свідок заявляє, що він може впізнати людину, голос і мову якої він чув у зв'язку з розслідуваною подією, за її голосом і особливостями мовлення. В такому випадку Г.І. Кочаров розрізняє три варіанти [30, с. 8-9]: а) коли людина, голос якої допитуваний чув у зв'язку з подією злочину, допитуваному до цієї події відомий не був; б) коли допитуваний стверджує, що він знайомий з особою, голос якої він чув у зв'язку з подією злочину і вказує на неї, але названа допитуваним особа заперечує це знайомство; в) коли допитуваний заявляє, що особа, голос якої він чув у зв'язку з подією злочину, йому добре знайома, але прізвище та ім'я її не знає, чи

називає неправильно, або інакше, ніж її називає особа, на яку вказує допитуваний. Крім того, впізнання особи за ознаками голосу та мовлення необхідно проводити і в тих випадках, коли зовнішність розшукуваної особи змінена і не можуть бути використані з певних причин інші фізичні особливості [30, с. 34].

Узагальнення слідчої практики, дозволяє дійти висновків, що пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення можна проводити не тільки безпосередньо, а й за допомогою фонограми, а також відеозапису, який супроводжується звуком. У цілому впізнання у такий спосіб здійснюється у випадках, коли:

- суб'єкт впізнання заявляє на допиті, що зможе впізнати злочинців за зовнішнім виглядом і голосом, але пред'явити цих осіб для впізнання немає можливості, оскільки вони переховуються від слідства та суду, перебувають у довгостроковому відраядженні, померли, знаходяться у розшуку або місце перебування їх невідоме, однак є фонограми, відеоматеріали із записом їх голосу;
- особа, яку необхідно пред'явити особу для впізнання за ознаками голосу та мовлення, відмовляється від участі у даній слідчій (розшуковій) дії, однак є фонограма, відеоматеріали із записом її голосу;
- особа, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, відмовляється визнати, що голос, який міститься на відповідному носіїві, належить саме їй;
- щоб запобігти негативному впливу на свідків та потерпілих, забезпечити безпеку осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні тощо [61, с. 242].

Серед практичних працівників поліції при оцінці результатів впізнання особи за ознаками голосу та мовлення часто виникає питання щодо достовірності результатів даної слідчої (розшукової) дії. Це пов'язано зі складністю оцінки цих результатів за необхідності застосування спеціальних знань в області фонетики, філології, акустики, лінгвістики та інших наук

пов'язаних з вивченням голосу та мовлення людини. Крім цього спрацьовує усталений стереотип як при проведенні впізнання особи за ознаками голосу та мовлення, так і при оцінці його результатів про те, що голос і мова мають не дуже стійкі характеристики, і тому особа, яка впізнає, з легкістю може змінити їх. Виникають також питання про умови пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення, тобто про правильність підбору осіб, що беруть участь у впізнанні.

Усе вищевикладене вказує на те, що тактичний і процесуальний аспект проведення впізнання особи за ознаками голосу та мовлення детально не досліджений і не розроблений, що негативно позначається на якості і ефективності розкриття та розслідування, насамперед тяжких і особливо тяжких злочинів, що мають найбільш агресивний, організований і витончений характер, перешкоджає розширенню доказової бази за рахунок отримання значимої інформації за допомогою проведення впізнання особи за ознаками голосу та мовлення.

Недостатня теоретична розробленість, велика практична значущість для діяльності правоохоронних органів з виявлення, розкриття, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням, викликає потребу подальшого розвитку та вдосконалення положень кримінального процесуального законодавства та тактичних основ проведення слідчих (розшукових) дій, необхідність їх збагачення і поглиблення наукових знань досягненнями суміжних наук детермінували актуальність досліджуваної проблеми. Відповідні методичні рекомендації відповідатимуть на вищевказані питання, сприятимуть розвитку нових способів розкриття злочинів.

Приймаючи рішення про проведення пред'явлення особи для впізнання, слідчий повинен ставити перед собою мету – не просто отримання доказів, а необхідність отримання доказів в умовах, що виключають сумніви в їх надійності та об'єктивності. Отже, слід вести мову про технологію пред'явлення для впізнання за ознаками голосу та мовлення. Розгляд процедури проведення цієї слідчої (розшукової) дії повинен бути орієнтований на

досягнення стратегічної мети: здійснюватися за таких умов, які максимально забезпечували б достовірність отриманих результатів, їх об'єктивність і надійність. Це продиктовано тим, що пред'явлення для впізнання в своїй основі має ідентифікаційну сутність, отже, необхідним є дотримання вимог, що пред'являються і до об'єктів ідентифікації, і до самого процесу.

2. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ

Ефективність та доказове значення результатів впізнання особи за ознаками голосу та мовлення значною мірою залежить від якості проведення слідчим організаційно-підготовчих заходів та застосування тактичних прийомів проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Підготовка до пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення включає в себе виконання ряду процесуальних та інших дій, які забезпечують правильність проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії. Підготовчі заходи до пред'явлення для впізнання є найбільш трудомістким і мають забезпечувальний характер, оскільки від того, на якому рівні буде виконана підготовча частина, безпосередньо залежить успіх і якість самої слідчої (розшукової) дії.

Узагальнення слідчої практики дозволяє констатувати, що організаційно-підготовчі заходи, які передують пред'явленню впізнання за голосом та мовою повинні складатися з таких *послідовних етапів*:

- попередній допит суб'єкта впізнання;
- визначення часу проведення впізнання;
- визначення місця пред'явлення особи для впізнання;
- підбір статистів (взірців фонограм, відеозображень зі звуковим супроводженням), серед яких необхідно провести впізнання;
- підбір учасників слідчої (розшукової) дії;

- створення належної обстановки та відповідних умов пред'явлення особи для впізнання;
- здійснення попереднього інструктування учасників слідчої (розшукової) дії.

Кожен етап має свої завдання, які можуть бути вирішені за допомогою криміналістичних методів, прийомів і засобів.

Приймаючи рішення про проведення впізнання особи за ознаками голосу та мовлення, слідчий, прокурор, крім вивчення матеріалів кримінального провадження і оперативної інформації, керується, насамперед, результатами допиту особи, яка здійснює впізнання, яким під час досудового розслідування може бути свідок, потерпілий. На нашу думку, необхідність такого допиту обумовлена потребою слідчого в безпосередньому сприйнятті ознак голосу та мовлення цієї особи, індивідуальних якостей його особистості. Відсутність у слідчого особисто сприйнятої інформації суб'єктом впізнання призводить до серйозних ускладнень як у підготовці, так і у проведенні впізнання особи, а згодом і в оцінці отриманих результатів.

З'ясування ознак об'єкта, які збереглися в пам'яті і можуть використовуватися при впізнанні, – досить складне завдання, оскільки допитувані часто не в змозі чітко їх відтворити, хоча впевнено заявляють про свою здатність упізнати об'єкт. Це обумовлено тим, що для психіки людини відтворення ознак є більш складним процесом, ніж впізнавання. Цілісний образ об'єкта, що зберігається в пам'яті, дає допитуваному впевненість у впізнанні, але конкретизувати ознаки об'єкта, який раніше спостерігався, особливо людини, йому буває складно. Це відбувається тому, що, по-перше, сприйняття нерідко відбувалося ненавмисно (випадково) і в ускладнених умовах (погана видимість); по-друге, багато ознак зовнішнього вигляду особи, що підлягає впізнанню, відносяться до середніх, «звичайних», «нормальних» для тієї популяції, до якої належить упізнаваний.

Формування показань особи, яка здійснює впізнання, можна розглядати як сукупність взаємообумовлюючих процесів (стадій): сприйняття об'єкта;

запам'ятовування і збереження в пам'яті; згадування і відтворення сприйнятого, з метою подальшого ототожнення об'єкта, що сприймається, з раніше сприйнятим. Незважаючи на те, що в ході допиту, що передуює впізнанню, слідчому частіше протистоїть особа сумлінна, в її показаннях можуть міститися перекручування, помилки і вигадки, які необхідно виявити і врахувати при оцінці показань і підготовці до подальшого впізнання.

Крім того, допит потерпілих, свідків, може носити невідкладний характер, так як отримані в ході нього показання обумовлюють необхідність проведення інших слідчих (розшукових) дій. Допит служить, на наш погляд, сполучним елементом між способами збирання доказів, які спрямовані на отримання інформації, і способами виявлення і фіксації інших доказів, одержуваних, в тому числі в рамках подальшого пред'явлення особи для впізнання.

Допит, що передуює пред'явленню особи для впізнання, під час досудового розслідування – врегульований кримінальним процесуальним законом процес спілкування, в ході якого слідчий, прокурор, використовуючи тактичні і психологічні прийоми і методи, які не суперечать закону, впливають на психіку і свідомість допитуваного, з метою отримання від нього повної і достовірної інформації про зовнішні ознаки раніше сприйнятого об'єкта і умов його сприйняття.

Значення такого допиту не обмежується тим, що він дозволяє отримати відомості для найбільш правильну оцінку результатів впізнання. Інформація, отримана в результаті такого допиту, дозволяє слідчому прийняти правильне рішення про необхідність (тактичну доцільність або недоцільність) проведення впізнання, засноване на з'ясуванні суб'єктивної здатності і бажання конкретної особи дізнатися про об'єкт, який йому може бути пред'явлений для впізнання. Ця інформація також має і вихідне значення для правильного вибору і створення найбільш сприятливих організаційно-тактичних умов майбутнього впізнання, що сприяють досягненню достовірних результатів при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії. Крім того, при з'ясуванні негативного ставлення

допитуваного до майбутнього впізнання допит дозволяє встановити мотиви, якими він при цьому керується. Відповідно, як в процесі самого допиту, так і на основі отриманих в результаті його проведення даних з'являється реальна можливість успішного тактичного подолання негативного ставлення впізнаючого до майбутнього впізнання.

Основне завдання допиту суб'єкта впізнання – отримання правдивих і повних показань, що відносяться до обставин, при яких він сприймав об'єкт, який буде пред'явлений для впізнання, а також про його прикмети і особливості. З огляду на це видається, що при допиті особи, яка здійснює впізнання, необхідно встановити наступні обставини, що мають значення для подальшого впізнання.

Об'єктивні чинники спостереження: – в який час доби, за яких умовах відбувалося сприйняття, в тому числі погодні умови; – умови освітлення; – у зв'язку з чим і протягом якого часу відбувалося сприйняття; – місце, з якого здійснювалося сприйняття, пов'язаний з ним сектор огляду, а також наявність додаткових джерел світла; – наявність будь-яких перешкод, які могли вплинути на процес сприйняття; – чи бачив, чув допитуваний об'єкт раніше, якщо так, то де, коли і в зв'язку з якими подіями; – хто ще сприймав або міг сприймати об'єкт, що підлягає впізнанню.

Суб'єктивні чинники, які відносяться до особистих якостей суб'єкта впізнання і впливають на правильність і повноту сприйняття: його загальний фізичний і психічний стан; фізичний і психічний стан, які були в момент сприйняття; стан органів зору та слуху в момент сприйняття; властивості пам'яті суб'єкта впізнання, його здатність до запам'ятовування, збереження в пам'яті об'єкта, можливість відтворення його для порівняння; чи добре він запам'ятав об'єкт, в тому числі індивідуальні ідентифікаційні ознаки об'єкта, чи зможе їх описати; його здатність до уяви, збудливість.

У всіх випадках, коли в подальшому планується пред'явлення для впізнання особи, у т. ч. за ознаками голосу та мовлення, такий цілеспрямований допит обов'язковий. При цьому повинні бути відображені дві обставини:

ставлення допитуваного до можливості проведення в подальшому пред'явлення для впізнання і комплекс ознак зовнішності, голосу, мовлення особи, яка пред'являється для впізнання.

Підкреслимо, що якщо допитуваний, не дивлячись на пожвавлення його пам'яті, все ж не може детально описати об'єкт, який раніше ним спостерігався, то це ні в якому разі не означає, що він не в змозі його впізнати при фактичному пред'явленні об'єкта. За даними сучасної психології, цілком допустимо, що людина, яка не в змозі відтворити образ об'єкта в його відсутність, може впізнати його при повторному сприйнятті. Таку обставину необхідно враховувати при вирішенні питання про доцільність подальшого пред'явлення для впізнання особі, яка не пам'ятає прикмети об'єкта, але зазначає, що відразу упізнає його, якщо йому повторно покажуть даний об'єкт. Якщо ж допитуваний заявляє, що не в змозі впізнати об'єкт, то пред'являти його для впізнання не варто. В даному випадку, недоцільність пред'явлення, на наш погляд, є очевидною.

Проводячи допит, що передує пред'явленню особи для впізнання, слід уникати будь-якої спроби переконати суб'єкта впізнання про ознаки особи, що підлягає пред'явленню для впізнання. Навідні запитання неприпустимі. Їх неприпустимість полягає в тому, що слідчий, ставлячи пряме запитання, мимоволі підказує відповідь допитуваному. Такі запитання не можуть вплинути на правильність показань особи, яка здійснює впізнання, лише в тому випадку, коли вона добре спостерігала і чітко запам'ятала ознаки об'єкта, в зв'язку з чим її важко переконати в наявності інших ознак.

Показання суб'єкта впізнання про ознаки об'єкта на попередньому допиті і при впізнанні повинні збігатися як за загальними, так і за істотними окремими ознаками. Впізнання об'єкта суто за загальними або невизначеними ознаками, названими на допиті і під час впізнання, не може розглядатися як достовірне. Таким чином, необхідно відзначити, що результати, отримані в ході допиту, який передує пред'явленню особи для впізнання, потрібно використовувати в наступних основних напрямках:

- отримані в рамках допиту показання перевіряються при підготовці до пред'явлення для впізнання шляхом зіставлення з іншими доказами, проведенням слідчих (розшукових) дій, нових слідчих (розшукових) дій;

- на основі отриманих показань приймається рішення про доцільність пред'явлення особи для впізнання, тобто отримана в ході допиту інформація є підставою для проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії;

- відомості, отримані в ході допиту, є важливою складовою підбору осіб (статистів), що пред'являються разом з особою, яка підлягає впізнанню;

- з'ясовується необхідність участі в процесі упізнання третіх осіб (педагог, перекладач, спеціаліст, захисник);

- за результатами допиту вирішується питання про місце, час та умови впізнання;

- приймається рішення про застосування заходів безпеки особи, що впізнає – його проведення в умовах, що виключають візуальне спостереження особи, що впізнає;

- вирішується питання про використання технічних засобів фіксації ходу і результатів зазначено слідчої (розшукової) дії.

Показання особи, яка впізнає, зафіксовані в протоколі допиту, виступають ідентифікуючим об'єктом (тобто об'єктом, за допомогою якого здійснюється процес ідентифікації). Такі показання повинні не тільки формально, але й об'єктивно відповідати даному поняттю – містити ознаки об'єкта, що пред'являється для впізнання. Слідчому необхідно отримати максимально повну інформацію від допитуваного щодо сприйнятих ним особливостей зовнішності, голосу та мовлення людини, що має відношення до події злочину.

Питання, які, на нашу думку, підлягають обов'язковому з'ясуванню в ході допиту, що передує пред'явленню особи для впізнання, зводяться до наступного:

- в яких умовах особа, що впізнає бачила і (або) чула особу;
- в який час доби, в яких погодних умовах відбувалося сприйняття голосу та мовлення;

– яка фоновіа обстановка сприйняття (наявність шумів транспортних засобів, працюючих приладів, техніки, звучання музики, сторонніх голосів тощо);

– як довго відбувалося сприйняття;

– стан органів відчуття, насамперед слуху особи, що здійснює пізнає, властивості її пам'яті;

– чи добре вона запам'ятала сприйняті ознаки, чи може їх описати, виділити специфічні особливості;

– чи може допитуваний впізнати в числі інших саме ту особу, ознаки голосу і мовлення якої він запам'ятав?

Звісно ж, що дані показання повинні бути отримані в усіх випадках до пред'явлення особи для впізнання, зазначене впливає й зі змісту ч. 1 ст. 228 КПК України. Вирішити поставлене завдання – зібрати максимально повну інформацію про особу, в т. ч. про ознаки голосу та мовлення, що запам'яталися допитуваному та мають відношення до події злочину, з тим, щоб в подальшому використовувати при проведенні пред'явлення особи для впізнання, – слідчий може і повинен в більшості випадків за допомогою фахівця-фоноскопiста, якого слід залучати до участі в допиті.

Необхідність допиту особи, яка пред'являється для впізнання обумовлена потребою слідчого у безпосередньому сприйнятті ознак голосу та мовлення цієї особи, її індивідуальних якостей. Відсутність у слідчого особисто сприйнятої інформації про відповідну особу може призвести згодом до ускладнень у підготовці, проведенні пред'явлення особи для впізнання, а згодом і в оцінці отриманих результатів. Крім того, не маючи особисто сприйнятих ознак голосу та мовлення особи, що перевіряється, слідчий не зможе підібрати статистів, голоси яких повинні мати схожі ознаки.

Отримані в ході допиту результати дуже важливі при підборі осіб (статистів), в числі яких пред'являється упізнаваний об'єкт.

У ході безпосереднього пред'явлення особи для впізнання показання особи, яка його здійснює, насамперед використовуються для оцінки результатів

проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Такі показання про ознаки об'єкта під час попереднього допиту і при впізнанні повинні збігатися як за загальними, так і за суттєвими окремими ознаками. Впізнання об'єкта виключно за загальними або невизначеними ознаками, названим на допиті і під час впізнання, не можуть розглядатися як достовірні.

Пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення під час досудового розслідування є досить складною слідчою (розшуковою) дією, яка вимагає від слідчого певних навичок і досвіду. В отриманні більш докладних і точних даних про ознаки об'єктів, які будуть пред'являтися для впізнання, забезпечення достовірності його результатів, суттєву допомогу може надати фахівець у відповідній галузі знань, який виступатиме у кримінальному провадженні у якості спеціаліста. З цією метою доцільно використовувати фотоальбоми, довідники, каталоги, бази даних в довідкових системах, де є зображення і описи об'єктів, аналогічних тим, про які розповідає допитувана особа.

Спеціаліст повинен не просто бути присутнім на допиті, а й у разі необхідності – вказувати слідчому на ознаки голосу та мовлення, що індивідуалізують можливий об'єкт впізнання, сприяючи тим самим пожвавленню асоціативної пам'яті допитуваного. Залучення спеціаліста до допиту в цьому випадку розширює можливості отримання інформації про відповідні ознаки голосу, мовлення і уточнює її з позицій криміналістичних характеристик рис особи. Наприклад, при складанні суб'єктивного портрета в процесі допиту можуть бути виявлені додаткові особливості характеристики особи і обставин кримінального правопорушення, які стали результатом асоціативного мислення. Ця інформація може стати згодом корисною при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. Участь у допиті спеціаліста, який може допомогти більш грамотно і повно описати ознаки, на які вказує суб'єкт майбутнього впізнання, сприяє використанню отриманих даних при пред'явленні для впізнання, особливо в тих випадках, коли підозрюваний після вчинення кримінального правопорушення змінює свою зовнішність.

Участь спеціаліста-фоноскописта дозволить забезпечити збір максимального обсягу інформації про ознаки голосу та мовлення від особи, що сприйняла при обставинах, що мають відношення до події злочину. Володіючи питаннями механізму виникнення звукових слідів, процесами мовоутворення, лінгвістичними особливостями мови тощо, фоноскопист не тільки сприятиме слідчому у правильній фіксації одержуваної інформації, а й насамперед допитуваному. Він допоможе висловити словесно той уявний образ, який відобразився в пам'яті, свідомості допитуваного, зорієнтуватися у відповідних ознаках, ясніше і точніше визначити звукофонетичні особливості голосу та мовлення, тембру, інтонації, емоційний стан, оцінити в цілому контекст повідомлення.

Підготовка об'єктів, які пропонуються для впізнання.

Сучасний рівень розвитку техніки дозволяє здійснити проведення слідчої (розшукової) дії на якісно новому рівні. При здійсненні пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення «відповідно до існуючих криміналістичних рекомендацій, перед слідчим неминує виникає цілий комплекс питань, які йому доводиться вирішувати частково на етапі підготовки даної слідчої (розшукової) дії, а частково в рамках її проведення. До таких питань відносяться:

- де організувати прослуховування запропонованих об'єктів (у кабінеті, або за його межами; за ширмою, або в суміжних приміщеннях тощо), при цьому врахувати необхідність створення умов для нормального сприйняття ознак голосу та мовлення;
- як домогтися того, щоб особа, яка пред'являється для впізнання, не змінила свого голосу, виконала необхідні установки і вказівки;
- як знайти мовний матеріал, який відповідає за змістом і тривалістю;
- де знайти статистів, що мають схожі з особою, що пред'являється для впізнання, голоси, особливості вимови тощо;
- як визначити ступінь такої подібності;
- як забезпечити статистам безпеку участі у слідчій (розшуковій) дії,

домогтися від них виконання необхідних процедур та ін.;

– де і в якій кількості розміщувати понятих (рекомендується, щоб двоє понятих розташовувалися в місці знаходження осіб, що пред'являються для впізнання, і двох в місці знаходження особи, яка його здійснює), забезпечити безпеку їх участі;

– де повинен розташовуватися захисник підозрюваного, який бере участь у слідчій (розшуковій) дії;

– як запобігти можливим зривам проведення даної слідчої (розшукової) дії, які можуть виражатися в несподіваній поведінці особи, що пізнається (наприклад, відмові від участі у слідчій (розшуковій) дії; висловлюванні погроз реплік на адресу особи, що впізнає, або її захисника, представника (наприклад, неявка до визначеного часу проведення слідчої (розшукової) та ін.).

У науковій та методичній літературі зазначається, що частина вказаних запитань може бути знята, якщо проведення даної слідчої (розшукової) дії буде організоване наступним чином. Насамперед, пред'являти для впізнання слід не осіб, які говорять, а виключно *фонограми* їхнього голосу й мови, що продиктовано низкою обставин:

1) сучасний рівень розвитку техніки дозволяє відтворити звукозапис найвищої якості;

2) за допомогою використання звукозапису можна домогтися оптимального обсягу мовного матеріалу як за інформативністю, так і тривалістю звучання;

3) за допомогою відповідної апаратури буде виявлено ту частину мовної інформації, яка найменше піддається навмисному спотворенню голосу та мовлення;

4) фонограма готується в ідеальних акустичних умовах, які за необхідності можуть бути змодельовані під той фоновий шум, при якому особа, яка впізнає, сприймала голос і мову особи, що пред'являється для впізнання (наприклад, шум вітру, наявність гулу сторонніх голосів, транспорту, що рухається, працюючого телевізора, звучання музики тощо);

5) відпадає необхідність підбору статистів, голосу та мовлення яких повинні бути схожі з особою, що перевіряється, оскільки можливості звукозаписувальної техніки і комп'ютерних технологій дозволяють змодельовати зразки голосу та мовлення, які будуть мати як спільні, так і відмінні ознаки у порівнянні з особою, що перевіряється.

Таким чином, в якості статистичних зразків голосу та мовлення виступатимуть віртуальні моделі. При цьому за основу береться фонограма голосу та мовлення особи, що перевіряється в наявному обсязі, а в неї вносяться зміни (в межах 20-30%) ознак і голосу, і мовлення. Наприклад, ознаки мови можуть бути змінені шляхом внесення будь-яких стилістичних, лексичних та граматичних корективів без зміни змісту мовної інформації. Зміни ознак голосу можуть стосуватися його фізичних характеристик (частоти, інтенсивності, тривалості тощо), які зумовляють зміну висоти, тембру, сили тощо.

Аналогічним чином чинять і з іншим зразком, в який повинні бути внесені зміни, відмінні від змін у першому зразку. У результаті вийде чотири різних об'єкти: перша фонограма голосу та мовлення особи, що перевіряється; друга, третя і четверта – віртуальні фонограми голосу та мовлення, що мають схожі ознаки з першим об'єктом. З одного боку, така форма проведення впізнання за ознаками голосу та мовлення вирішує завдання пошуку статистів, що саме по собі створює труднощі, здійснення процедурних питань, пов'язаних з їх участю в слідчій (розшуковій) дії і виконання необхідних вказівок, а з іншого – підготовка статистичних зразків голосу та мовлення (віртуальних) забезпечує дотримання вимог законодавця про «схожість об'єктів» практично зі стовідсотковою надійністю, вирішення завдань впізнання буде максимально об'єктивізоване, оскільки особам, які пред'являються для впізнання будуть представлені об'єкти, що мають відмінні та спільні ознаки, зафіксовані за допомогою техніки.

Визначення кола учасників даної слідчої (розшукової) дії

До обов'язкових учасників пред'явлення особи для впізнання під час

досудового розслідування слід віднести слідчого та особу, що впізнає, особу, що перевіряється і статистів (у разі, коли впізнання здійснюється наживо). Факультативними учасниками впізнання є поняті (не менше двох). За необхідності залучаються захисник підозрюваного, представник, законний представник, спеціаліст, перекладач.

Вибір часу проведення пред'явлення особи для впізнання

Після прийняття рішення про необхідність проведення даної слідчої (розшукової) дії слідчий повинен визначити конкретну дату та час її проведення. Слід виходити з того, що уявний образ, який зафіксувався в пам'яті, свідомості особи, що здійснює впізнання, з часом забувається, видозмінюється тощо. Вибір моменту проведення цієї слідчої (розшукової) дії залежить і від готовності об'єктів, що пред'являються для впізнання, і від інших заходів, запланованих у даному кримінальному провадженні, від узгодження із захисником участі у слідчій (розшуковій) дії тощо.

Психологічний настрій особи, що впізнає

Слідчий напередодні проведення слідчої (розшукової) дії ставить до відома особу, яка здійснює впізнання і пропонує їй підготуватися психологічно до майбутньої дії. Він коротко роз'яснює особі, яка здійснює впізнання, зміст майбутніх дій; знімає сумніви щодо небезпеки участі в них або будь-якого впливу на неї особи, що пред'являється для впізнання; пропонує активізувати в пам'яті ознаки голосу та мовлення, що запам'яталися їй, пригадати характеристики, що описують дані ознаки; налаштовує на збереження спокою і впевненості.

У разі розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, а також злочинів, що мають резонансний характер, з огляду на повну зацікавленість захисника в результатах кримінального провадження, можливий розвиток несприятливих наслідків. Так, якщо захисник буде розташовуватися в місці знаходження особи, яка здійснює впізнання, він може запам'ятати і описати зовнішність свого підзахисного. В такому разі особа, яка здійснює впізнання, буде наражатися на небезпеку, від якої слідчий намагався її захистити. Однак,

якщо розташувати захисника в місці знаходження особи, яка пред'являється для впізнання, то захисник може заявити клопотання про визнання слідчої (розшукової) дії недопустимою внаслідок того, що він не бачив і не чув, як особа, яка здійснює впізнання, вказала на його підзахисного. Слід також враховувати, що повторне впізнання тією ж особою і за тими ж ознаками неможливе.

Таким чином, при підготовці до пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення необхідно враховувати вищенаведені помилки і проблемні питання, ретельно готуватися до слідчої (розшукової) дії, враховуючи особу учасників пред'явлення для впізнання.

3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ

Матеріали слідчої практики свідчать, що ознаки голосу та мовлення людини для їх ототожнення застосовуються у двох варіантах: в сукупності з іншими, як правило анатомічними ознаками зовнішності, та ізолювано, коли впізнання проводиться виключно на підставі ознак голосу та мовлення. Акцентуємо увагу на другому варіанті пред'явлення особи для впізнання.

Говорячи про проведення даної слідчої (розшукової) дії, насамперед необхідно підкреслити, що на підставі особливостей розташування учасників пред'явлення для впізнання слід виділяти такі *різновиди впізнання особи за ознаками голосу та мовлення*:

1) пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення в умовах перебування учасників в одному приміщенні або на відкритій місцевості;

2) пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення в умовах перебування учасників у різних приміщеннях або через перегородку.

Частина 1 статті 228 КПК України вказує на необхідність з'ясування до початку впізнання обставин, за яких особа, що впізнає, «бачила цю особу» [32].

Проте будь-яка особа чи річ можуть сприйматися людьми не лише зором, а й на слух, дотик (тактильно). І зазвичай у сприйнятті та запам'ятовуванні будь-яких об'єктів беруть участь всі органи відчуття людини, а не лише її зір. Навколишнє сприймається особою цілісно, формуючи при цьому узагальнений уявний образ об'єкта в його різноманітних проявах [26, с. 165].

З міркувань процесуальної доцільності слід безпосередньо перед самим впізнанням уточнювати у особи, яка його здійснює, чи відбувалося після початкового допиту впізнавання об'єкта, у т. ч. за ознаками голосу, мовлення, при певних обставинах, наприклад при випадковій зустрічі. Позитивна відповідь на це питання робить недоцільним проведення впізнання, яке може бути замінене одночасним допитом двох чи більше вже допитаних осіб.

Безпосередньо перед процедурою впізнання особа обмежується розповіддю про ті події, факти, осіб, які вона спостерігала або про які чула з достовірних джерел. Квапити особу, яка здійснює впізнання, під час його проведення не рекомендується. Неприпустимими є навідні питання, тобто ті, що містять підказку відповіді, бажаної для слідчого. При пред'явленні об'єкта для впізнання, особа, яка його здійснює, повинна, не повторюючи розповіді про обставини, про які вона вже давала раніше показання, висловити свою думку про наявність тотожності між об'єктом, який пред'являє їй слідчий, і об'єктом попереднього спостереження.

Слідчий повинен з'ясувати індивідуальні особливості особи, яка здійснює впізнання, такі як стан слуху, ступінь уважності тощо, умови, в яких відбувалося сприйняття голосу, зміст і обсяг сприйнятих звукових сигналів. При цьому рекомендується застосовувати тактичні прийоми пожвавлення образу в пам'яті допитуваного, складання словесної моделі голосу, що надається для впізнання. Потрібно уточнити умови, в яких сприймався звук (на відкритій місцевості або у приміщенні, безпосередньо або через перешкоди, чи відбивався звук від перешкод тощо).

При пред'явленні для впізнання за ознаками голосу та мовлення слідчий повинен створити такі *умови*:

– під час впізнання особа, яка впізнає, не повинна бачити особу, яка пред'являється для впізнання за голосом та мовою (за виключенням випадків тактичної доцільності, або коли особа заявляє, що може пізнати іншу й за іншими ознаками);

– впізнання має проводитися у приміщенні, де відбувалася злочинна подія (у якому суб'єкт впізнання сприймав голос об'єкта впізнання). У випадку неможливості проведення впізнання у такому приміщенні слідчий повинен забезпечити схоже приміщення, де можна відтворити голос або особливості мови в умовах, наближених до події злочину;

– на відкритій місцевості можуть бути використані громіздкі предмети, які виключають можливість особи, яка пред'являється для впізнання, побачити особу, яка впізнає і навпаки – транспортні засоби, тканина та ін. (наприклад, суб'єкт та об'єкт впізнання знаходяться по різні боки вантажівки);

– суб'єкт впізнання повинен мати можливість порівняти голос того, кого впізнає, з голосами інших осіб, які мають схожі ознаки;

– зміст розмови, що відтворюється під час проведення впізнання, не повинен стосуватися злочинної події, але в ньому повинні бути слова, які чув суб'єкт впізнання під час злочинної події (такий текст заздалегідь готується слідчим);

– зміст розмови повинен відтворюватися декілька разів (у різному темпі та з різною силою);

– послідовність читання тексту повинна обиратися особою, яка пред'являється для впізнання, за власним вибором, що зазначається у протоколі;

– у разі, коли суб'єкт впізнання заслуховує тексти, що зачитуються, і заявляє, що впізнає особу, яка читала текст (1, 2, 3 або 4), вказуючи, за якими саме ознаками. Дану заяву слідчий заносить до протоколу [62, с. 158].

Слідчому при пред'явленні для впізнання за ознаками голосу та мовлення важливо враховувати наступні критерії ознак усного мовлення з урахуванням суб'єктивного сприйняття особи, що впізнає: 1) доступність розуміння – слід

уникати складних формулювань і спеціальних термінів при описі ознак голосу та мовлення; 2) можливість пояснення побутовою мовою – необхідно дати можливість особі, яка впізнає, самій описати ті ознаки, в яких вона впевнена, дозволити проаналізувати і зробити висновки про ознаки, що характеризують особу, яка пред'являється для впізнання (наприклад, стать, вік, професія, національність тощо); 3) формалізація описуваних ознак – чітка класифікація ознак усного мовлення необхідна для єдиного розуміння термінів, які використовуються як слідчим, так і особою, яка впізнає. До того ж всі зазначені ознаки повинні бути внесені в протокол і бути максимально чітко визначені.

Результативність пред'явлення для впізнання за ознаками голосу та мовлення залежить від акустичних характеристик обох приміщень або перегородки між учасниками. Для оцінки останнього чинника необхідне залучення спеціаліста-фоноскопіста, який володіє спеціальними знаннями в області фізіології, психології та акустики [12, с. 114]. Залежно від обставин кримінального провадження і особливостей сприйняття особи, яка здійснює впізнання, слідчий вирішує, чи доцільне отримання голосових проб для впізнання у формі діалогу слідчого і особи, яка пред'являється для впізнання, або її монологу. Якщо вибір слідчого упав на монологову форму, необхідно розуміти, що її перевага – природність викладу і можливість особи, яка здійснює впізнання, не відволікатися на голос співрозмовника особи, яка пред'являється для впізнання, а недолік – можливість особи, яка пред'являється для впізнання, скорегувати в тій чи іншій формі голос або в значній мірі мову, насамперед її змістовну складову.

Неприпустиме в разі монологу читання з листа, так як в цьому випадку змінюються вокальні характеристики людини. У разі діалогової форми отримання вокальних проб слідчий також не повинен читати свої репліки з листа, так як у разі природної «ритміки мови» особи, яка пред'являється для впізнання, і «читаючої ритміки» слідчого мова першого буде психологічно сприйматися суб'єктом впізнання як така, що має більш виражені індивідуальні властивості, ніж в реальності.

Зрозуміло, що при підготовці до діалогу сам перелік реплік слідчий повинен сформулювати заздалегідь, а до монологу – вибравши тему, вписати в неї слова і пропозиції, сприйняті раніше суб'єктом впізнання. Традиційно рекомендується при виборі теми монологу орієнтуватися на її доступність не тільки для особи, що пред'являється для впізнання, а й для статистів [46, с. 70]. У діалоговій формі комунікації слідчому необхідно ставити особі, яка пред'являється для впізнання, питання, що містять в собі елемент міркувань, що значно обмежить при відповіді можливість коригувати ним голос і мову [2, с. 278-279]. Необхідно визначити «категорії», за якими буде проходити впізнання за ознаками голосу та мовлення.

Не погоджуємось з позицією окремих науковців та практиків щодо можливості пред'явлення для впізнання таким чином, щоб особа, яка підлягає впізнанню, не знала, що за нею спостерігають (прослуховують). При пред'явленні особи для впізнання за динамічними ознаками голосу або мови не можна, як це часом буває на практиці, приховувати особу, що пред'являється для впізнання, надаючи особі, яка впізнає, можливість чути тільки її голос. Це спотворює процесуальну сутність пред'явлення для впізнання.

Крім того, у разі приховування особи, що пред'являється для впізнання, не контролюється свідоме спотворення голосу та мовлення. Водночас, в силу динамічного стереотипу, навмисне тривале спотворення голосу та мовлення неможливе. Голос можна змінити лише протягом кількох фраз, і це спотворення не залишається непоміченим для оточуючих. Виявивши прагнення особи, яка пред'являється для впізнання змінити голос, слідчий повинен продовжувати бесіду з ним щоб проявилися ознаки його голосу і речі [7, с. 156-157]. В такому разі особам, які пред'являються для впізнання, можуть задаватися питання (такі, щоб відповідь на них була розгорнутою, містила в собі слова, які суб'єкт впізнання сприймав під час злочинної події).

Спроби особи, яка здійснює впізнання, змінити голос і мову в процесі його проведення повинні бути припинені постановкою нових питань, які необхідно формулювати таким чином, щоб при відповіді особа, яка

пред'являється для впізнання, думала насамперед про сенс і зміст питання, а не про те, як будувати речення, з якою інтонацією і з яким акцентом говорити. Це не дозволить особі, що пред'являється для впізнання, тривалий час долати вироблений динамічний стереотип голосу та мовлення, якщо вона спеціально його спотворює. Запропонувавши особі, яка пред'являється для впізнання, можливість самій обрати черговість прослуховування її голосу та мовлення, слідчий починає в певній послідовності розмовляти з пропонованими особами. При цьому зміст бесіди має бути заздалегідь продуманий. По можливості вона повинна включати слова і вирази, які виголошував упізнаваний в той час, коли його чула особа, яка здійснює впізнання [14, с. 53].

За командою слідчого відбувається прослуховування усного мовлення осіб, яких пред'являють для впізнання. Обсяг тексту бесіди, питання, що задаються слідчим, визначаються в кожному конкретному разі проведеного впізнання індивідуально. Однак слід вимагати, щоб мова кожної особи, яка пред'являється для впізнання, звучала досить тривалий час. Питання, що задаються особі, яка пред'являється для впізнання, та статистам, повинні бути такими, щоб відповідь на них не була односкладною, оскільки результати впізнання багато в чому залежать від того, яка кількість слів буде вжита вказаними особами.

Для більшої достовірності та об'єктивності впізнання слід повторити бесіду з кожним із запропонованих осіб і в різній послідовності. При цьому розмова має здійснюватися таким чином, щоб суб'єкт впізнання за характером питань і відповідей не міг здогадатися, хто є особою, яка здійснює впізнання [57, с. 160; 14, с. 53]. Ці питання не повинні стосуватися суті справи, оскільки в іншому випадку особа, яка впізнає, може впізнати особу не за голосом і особливостями мови, а виходячи зі змісту її відповідей [8, с. 59].

Якщо особа, яка здійснює впізнання, заявляє про те, що не впізнала нікого із запропонованих їй осіб, чий голоси і мову вона чула, необхідно з'ясувати, на чому заснований такий висновок. Тут можливі два варіанти: а) особа, яка здійснює впізнання, погано пам'ятає голос і мову людини, почуті

нею раніше, і тому не може виділити їх із запропонованих; б) особа, яка здійснює впізнання, добре пам'ятає голос і особливості мови людини, сприйняті нею раніше, але серед пред'явлених їй немає тієї людини, чий голос і мову вона чула. Принципова відмінність цих відповідей у процесі доказування є очевидною. У тих випадках, коли особа, яка здійснює впізнання, заявляє, що серед пред'явлених їй немає того голосу та мовлення, які підлягають впізнанню, слідчий повинен уточнити, у чому вбачаються відмінності і чи є схожість в окремих ознаках між пред'явленими голосами кількох осіб і особливостями голосу та мовлення, сприйнятими раніше.

За пропозицією слідчого особа, на яку вказав суб'єкт впізнання, називає своє прізвище. Однак якщо слідчий має намір в подальшому провести пред'явлення для впізнання за ознаками зовнішності, то особі, яка здійснює впізнання, входити в приміщення, де розташовуються особи, які пред'являються для впізнання, не можна.

Слідчий повинен ретельно відобразити зазначені ознаки у протоколі слідчої (розшукової) дії. Текст, який відтворювався під час впізнання, повинен бути приєднаний до протоколу впізнання. Зауваження учасників пред'явлення для впізнання в обов'язковому порядку заносяться до протоколу.

Підтримуємо точку зору практиків щодо доцільності проведення в окремих випадках впізнання за ознаками голосу та мовлення *без візуального контакту осіб*, що приймають участь у пред'явленні для впізнання, однак з обов'язковим попередженням про такий формат проведення слідчої (розшукової) дії особи, яка пред'являється для впізнання.

Відповідно до вимог ч. 9 ст. 228 КПК України, «... впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання». Отже, ця частина ст. 228 КПК України виключає можливість задіяти зорове сприйняття під час проведення впізнання особи за голосом, натомість частина перша цієї ж статті зобов'язує з'ясовувати обставини, за яких «бачили цю особу». І тому, як слушно вказується у науковій літературі, під час допиту особи, яка впізнає, треба з'ясовувати обставини, за

яких певний об'єкт було сприйнято, а не за яких його бачили очевидці. Оцінка того, які саме відчуття переважали під час сприйняття об'єкта, впливатиме і на підготовку до проведення слідчої (розшукової) дії, і на оцінку результатів впізнання слідчим, прокурором, судом [26, с. 166-167].

Пред'явлення особи для впізнання без візуального контакту відіграє велику роль при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених організованими групами, коли злочинці залякують жертву або погрожують свідкам, схиляють їх до дачі неправдивих показань. У таких випадках, особа, яка впізнає, відчуває страх від зустрічі зі злочинцем під час проведення впізнання, що може спотворити результати цієї слідчої (розшукової) дії.

Якщо пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення не представляється можливим, об'єктом впізнання може бути голос, записаний на фонограму. Необхідність у пред'явленні для *впізнання фонограм голосу та мовлення особи* необхідна:

- коли особа, яка здійснює впізнання заявляє, що вона може впізнати людину не тільки за ознаками зовнішності, але й за голосом і особливостями мови, проте в силу певних причин організувати таке впізнання в «натурі» важко або неможливо;
- коли необхідно встановити особу померлого, чий голос був відображений на фонограмі;
- за наявності обґрунтованого припущення, що особа, яка пред'являється для впізнання, завадить його проведенню навмисним перекручуванням свого усного мовлення;
- коли фонограма запису голосу та мовлення є речовим доказом і необхідно встановити особу, чий голос і мова на ній зафіксовані.

Пред'явлення особи для впізнання за її усним мовленням, відображеним на фонограмі, хоча й не регламентоване КПК України, проте має свої тактичні особливості. Аналіз літератури з даного питання дає можливість запропонувати наступний порядок його проведення.

При підготовці до слідчої (розшукової) дії, насамперед, готується

фонограмний матеріал, який буде використовуватися при пред'явленні для впізнання. Для цього з фонограми усного мовлення, наданої для впізнання особи, виділяється ділянка або ділянки з кількома чітко вимовленими фразами. Зміст цих слів не повинен носити навідного характеру. Цей уривок з фонограми переписується на магнітну стрічку і окремо викладається письмово.

Відповідно до звукового аналізу, відібраного уривка підбираються не менше трьох осіб з голосами, схожими на голос особи, яка пред'являється для впізнання. Ці голоси повинні збігатися за загальними ознаками (стать, вік, національність тощо) і не мати суттєвих відмінностей у голосовій характеристиці. Отримані записи не повинні різко відрізнятися за якістю звучання. Тому відібраним особам пропонується вимовити перед мікрофоном для запису зміст тексту відібраного уривка з фонограми усного мовлення особи, яка пред'являється для впізнання. Запис усіх чотирьох уривків наданого тексту (зміст уривків однаковий) повинен бути здійснений в одних і тих самих умовах, на одній і тій самій апаратурі і однотипному носіїві. За таких умов надані звукозаписи не матимуть різких акустичних відмінностей з голосом особи, яка пред'являється для впізнання. Перед кожним уривком рекомендується вписувати порядковий номер наданого тексту.

Слідчий роз'яснює учасникам впізнання за ознаками голосу та мовлення їх права і обов'язки. У разі застосування відеофіксації слідчої (розшукової) дії, він повідомляє про це її учасників. У особи, яка здійснює впізнання, уточнюються ознаки голосу та мовлення, на підставі яких вона може впізнати конкретну особу.

У присутності понятих, або за умови безперервної відеофіксації слідчої (розшукової) дії, особі, яка приймає участь у впізнанні, пропонується прослухати кілька разів у будь-якій послідовності усі підготовлені для пред'явлення уривки і сказати, чи упізнала вона голос, мову, за яким з уривків, ознаки, за якими вона упізнала особу (голос, вимову тощо) і кому вона належить (на її прохання прослуховування слід повторити).

Якщо особа, яка здійснює впізнання, заявляє про те, що вона не впізнала

голос і мову особи, яка має відношення до події злочину, ні на одній з чотирьох запропонованих їй фонограм, необхідно з'ясувати, на чому заснований такий висновок. Можливо, що суб'єкт впізнання погано пам'ятає голос і ознаки мови людини, почуті ним раніше, і тому не може виділити їх з числа запропонованих; або добре пам'ятає голос і особливості мови людини, сприйняті ним раніше, але ні на одній з пред'явлених йому фонограм не може відобразити ознаки голосу та мовлення особи, що має відношення до події злочину. При фіксації ходу і результату слідчої (розшукової) дії зазначається, що дані фонограми додаються до протоколу.

Впізнання особи за ознаками голосу та мовлення може проводитися як у поєднанні із зоровим сприйняттям, так і окремо, тільки слуховим (голосовим) сприйняттям, при якому сприймається інформація різного звукового діапазону. Проведенню цієї слідчої (розшукової) дії сприяє те, що мова людини характеризує різноманіття параметрів: тембр (забарвлення), сила звуку (гучність), логічні і психологічні зупинки (паузи), темп, висота, ритм, плавність (мелодійність) тощо. Як відомо, дана інформація відноситься до вербальної. У соціальній психології вербальні засоби комунікації включають: семантику – смисловий зміст мовних одиниць; стилістику – прийоми використання мови; граматику – формальний лад мови і лексику – словниковий склад мови [64, с. 283].

Найбільш достовірними індивідуальними звуковими ознаками є: а) голос – це характеристика мови, яка пов'язана з тембром, висотою голосу, інтенсивністю (гучністю); б) інтонація, варіації якої пов'язані з особливостями особи (в тому числі типом вищої нервової діяльності), психічним станом в момент мовлення тощо; в) темп мови; г) характер, тривалість і розподіл пауз; д) характер і ступінь логічності вибраного; е) ступінь фонетичної редукції; ж) діалектні риси, що дозволяють уточнити зі змінним ступенем точності походження даної людини; з) іншомовний акцент [36, с. 19-26].

З огляду на те, що опис ознак голосу та мовлення, зазвичай, представляє серйозні труднощі для особи, яка здійснює впізнання, криміналістами робилися

неодноразові спроби звести їх у певну систему, класифікувати за відповідними підставами. Так, Г. І. Кочаров у голосі людини виділяв обсяг (діапазон), висоту, силу і тембр (або забарвлення), а також співучість, хриплість, різкість. Говорячи про особливості усного мовлення, він виділяв місцеву говірку, картавість, шепелявість, заїкання [30, с. 34]. Н. В. Терзієв ділить голос за загальним типом – на чоловічий, жіночий, дитячий, юнацький, старечий; за тембром – на низький, середній і високий; за звуком – на чистий, хрипкий, грудний, носовий, гортанний; за інтонацією – на сухий, співучий, м'який, різкий, протяжний, уривчастий; за силою – на слабкий, середній, сильний. Мову він ділить на повільну, середню, швидку, спокійну, збуджену, зв'язну, уривчасту, виразну і невиразну. Зазначає такі вади мовлення як заїкання, шепелявість, дефекти вимоги [60, с. 91-94].

Особливо уважно слід поставитися до запрошення спеціаліста у здійсненні впізнання, оскільки деякі види впізнання під час відсутності спеціаліста буде досить складно провести, і це може спричинити низку процесуальних і тактичних помилок. Такими спеціалістами залежно від індивідуальних ознак, за якими може бути впізнана особа, можуть бути фахівці з фоноскопії, лінгвістики тощо.

Участь спеціаліста при пред'явленні особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення дозволяє більш грамотно зафіксувати в протоколі зовнішні ознаки об'єктів, що пред'являються для впізнання. Володіючи спеціальною лексикою, він допоможе уточнити і роз'яснити їх, що дозволить уникнути їх неправильне тлумачення (наприклад, в процесі впізнання з дозволу слідчого ставити особі, яка впізнає, деталізуючі запитання, а також робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу). Консультації зі спеціалістом надзвичайно корисні не тільки для створення необхідних умов здійснення впізнання, але й для сприяння слідчому у виборі і застосуванні технічних засобів.

Якщо особа, яка пред'являється і / або особа, яка пред'являється для впізнання, не володіють мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, при впізнанні повинен бути присутнім перекладач. Рішення про його

запрошення приймається за результатами попереднього допиту. Якщо перекладач, який брав участь у допиті, що передує пред'явленню для впізнання, не може взяти участь у слідчій (розшуковій) дії з певної причини, необхідно в ході підготовки до впізнання, завчасно подбати про присутність іншого перекладача, який має відповідну кваліфікацію.

Якщо особа, яка здійснює впізнання, упізнала голос, то вона повинна пояснити, за якими саме ознаками. Слідчий повинен ретельно відобразити зазначені ознаки у протоколі пред'явлення особи для впізнання. Текст, який відтворювався під час слідчої (розшукової) дії, повинен бути приєднаний до протоколу пред'явлення особи для впізнання.

4. ФІКСАЦІЯ ХОДУ І РЕЗУЛЬТАТІВ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Перед слідчим стоїть завдання забезпечити повне і правильне відображення всього змісту слідчої (розшукової) дії та отриманих результатів. Відповідно до ст. 104 КПК України хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі [32]. Протокол є обов'язковим засобом документування процесуальних дій, результати яких можуть використовуватися як докази у кримінальному провадженні. Це правило застосовується і щодо пред'явлення за ознаками голосу та мовлення.

При складанні протоколу цієї слідчої (розшукової) дії, крім загальних правил заповнення (вказуються: місце, дата, час його проведення, дані про особу, яку склала протокол, і про кожного учасника слідчої (розшукової) дії; описується порядок здійснення впізнання, його результати, заяви осіб, які брали участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, застосовані технічні засоби, умови і порядок їх використання; відзначається, що учасники слідчої (розшукової) дії заздалегідь попереджені про застосування технічних засобів і

ознайомлені зі своїми правами про обов'язки, підписується усіма особами тощо).

Певні тактичні особливості має погоджувальна сторона діяльності слідчого. Зокрема, видається, що зміст протоколу даної слідчої (розшукової) дії, крім традиційних позицій, має включати і відомості, що характеризують місце її проведення, місцезнаходження кожного з пред'явлених для впізнання, а також ознаки голосу та мовлення кожного з них. У протоколі докладно зазначаються ознаки, або сукупність ознак, за якими було впізнано особу.

Мова протоколу пред'явлення для впізнання, як і будь-якої слідчої (розшукової) дії, повинна бути зрозумілою, опис слід формувати термінологічно визначено. Однозначне використання термінів, неприпустимість позначення одного поняття різними термінами – важливі умови точного і зрозумілого викладу в протоколах відомостей про факти та обставини [5, с. 363].

Оскільки в показаннях містяться ознаки об'єкта, тотожність, відмінність або родову приналежність якого належить встановити, точність викладу в протоколі слів, уживаних особою, яка здійснює впізнання, надзвичайно важлива. Особлива вимога пред'являється до відображення у протоколі пред'явлення для впізнання специфічних мовних зворотів, що вживаються учасниками слідчої (розшукової) дії при характеристиці відповідних ознак сприйнятого голосу, мови. Терміни, що вживаються учасниками слідчої (розшукової) дії слів або виразів з незрозумілим значенням, а також місцеві мовні звороти повинні заноситися в протокол після роз'яснення і уточнення їхнього змісту.

У протоколі пред'явлення для впізнання слід відобразити характеристику голосу, мови у тих висловлюваннях, які вжила особа, що здійснює впізнання при описі об'єкта, зрозуміло, виключаючи ненормативну лексику. У певних випадках слідчий може зробити уточнення про зміст повідомлених йому допитуваним ознак, які були зафіксовані в протоколі. Зазначене правило має важливе значення для здійснення впізнання: в силу навичок усного мовлення,

особа, що здійснює впізнання, буде характеризувати сприйняті знову ознаки в тих же висловлюваннях, в яких вона описувала дані ознаки при допиті. Такий стилістичний збіг означатиме об'єктивність отриманих результатів впізнання: відповідно слідчий повинен при підготовці впізнання особи за ознаками голосу та мовлення підбирати і осіб, і текст, який мають по черзі вимовити зазначені особи і особа, яка пред'являється для впізнання.

У випадку, коли слідчий адаптує індивідуальний мовний навик учасників пред'явлення для впізнання до офіційно-службового стилю, при впізнанні може виявитись «невідповідність» ознак об'єкта, про які повідомляла особа під час допиту і які вона називає при проведенні слідчої (розшукової) дії. Дана «невідповідність» у тих ситуаціях, коли особа нетвердо впізнає пред'явлений їй об'єкт, може слугувати причиною сумнівів в об'єктивності результатів слідчої (розшукової) дії.

Забезпечити достовірність та об'єктивність будь-якого виду пред'явлення для впізнання покликане застосування технічних засобів у процесі його проведення. Звісно ж, що фактичне ігнорування технічних засобів фіксації під час пред'явлення особи для впізнання не дозволяє в повному обсязі забезпечити всебічність і вірогідність дослідження доказів. Особливо це відноситься до невербальних ознак, які, зазвичай, супроводжують показання особи, що здійснює впізнання.

Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження під час досудового розслідування відповідно ст. 107 КПК України здійснюється на розсуд особи, яка проводить відповідну процесуальну дію. Такі способи документування, як звуко- та відеозапис за повнотою, точністю і об'єктивністю відображення перевершують протоколювання. Інформація зафіксована під час проведення процесуальної дії за допомогою технічних засобів фіксації повинна бути долучена до протоколу процесуальної дії як додатки. Ними можуть бути стенограми, аудіо-, відеозаписи процесуальної дії, що пояснюють і збагачують зміст протоколу (п. 3 ч. 2 ст. 105 КПК України).

Наявні в розпорядженні органів досудового розслідування технічні

засоби виявлення й фіксації інформації можуть застосовувати як процесуальні особи (слідчий, прокурор або співробітники оперативних підрозділів за їх дорученням) самостійно, так і запрошені ними спеціалісти. Це відповідає основним формам використання спеціальних знань в кримінальному провадженні, яким є: процесуальні форми (використання допомоги спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій, призначення експертиз, самим слідчим, прокурором, слідчим суддею, суддею наявних у них спеціальних техніко-криміналістичних знань); непроцесуальні форми (консультативна діяльність фахівців, виконання різноманітних доручень слідчого чи прокурора технічного характеру) [47, с. 8-9].

У ст. 223 КПК України, якою визначені загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій, встановлено, що для проведення окремих з них слідчий, прокурор зобов'язані запросити понятих. Водночас законодавець встановив, що немає потреби обов'язкового залучення понятих у разі застосування слідчим, прокурором безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Відеозапис може застосовуватись для безперервної фіксації ходу пред'явлення для впізнання, і у такому разі участь понятих не є обов'язковою (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Однак в такому випадку на особу, яка проводить слідчу (розшукову) дію, покладається обов'язок забезпечення дійсно безперервної, повної й об'єктивної фіксації за допомогою технічних засобів усіх подій, які відбуваються під час проведення слідчої (розшукової) дії і пов'язаних з їх підготовкою, проведенням, отриманням і фіксацією результатів. У таких випадках кількість застосованих технічних пристроїв для відеографічної фіксації може бути більшою, ніж одна відеокамера.

Обов'язковим є фіксування технічними засобами за клопотанням учасників процесуальної дії під час досудового провадження. Крім того, до відеозапису вдаються в тих випадках, коли необхідно зафіксувати певні факти, динамічну картину події, взаємозв'язок тих чи інших предметів і слідів, складну обстановку місця події. Застосування відеозапису повинно забезпечити

найбільш точну і повну фіксацію фактів, що мають доказове значення, тому його доцільно здійснювати за попередньо розробленим гнучким сценарієм. До переваг відеозапису у розслідуванні кримінальних правопорушень слід віднести такі: дає змогу водночас фіксувати звук і зображення та візуально контролювати якість запису; містить інформацію про динамічність події, розвиток тієї чи іншої дії або явища; не потребує лабораторного опрацювання відзнятого матеріалу.

Результати відеозапису дозволяють наочно сприймати обстановку та дії учасників кримінального провадження. Зокрема, у будь-який час можна, проглянувши відеозапис, впевнитись у достовірності та неупередженості зібраної інформації. Крім того, використання відеозапису дає змогу виявити тактичні та процесуальні помилки, які мають місце в практиці слідчих з метою їх подальшого усунення. Не викликає сумнівів, що матеріали, отримані із застосуванням відеофіксації слідчої (розшукової) дії, мають суттєві переваги над іншими способами відображення та збереження відомостей (протокольний опис, фотозйомка, аудіозапис), що використовуються у правоохоронній діяльності.

Застосування відеозапису – це складний процес, що вимагає ретельної підготовки для досягнення певної мети, яку слідчий повинен чітко уявляти. Виходячи з цього, повинні бути визначені точки зйомки, місця розташування учасників слідчої (розшукової) дії; з оператором повинен обумовлюватися порядок провадження слідчої (розшукової) дії, завдання його проведення тощо. Неналежна підготовка може негативно позначитися на реалізації поставленого слідчим завдання, що може виражатися у викритті особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Практиці проведення слідчих (розшукових) дій відомі непоодинокі випадки, коли на відеоносієві наочно видно емоційний стан, у якому допитуваний дає показання, емоційні особливості мови, її індивідуальні ознаки, міміку та жестикуляцію, а з протоколу цього не видно, на фотознімку відображено знаряддя злочину, а у протоколі про нього не згадується. Отже, за

обсягом така інформація, яка оформляється у вигляді додатків до відповідного протоколу перебільшує інформацію, що міститься безпосередньо у самому протоколі слідчої (розшукової) дії [47, с. 8-9].

У практичній діяльності мають місце випадки, коли емоційна реакція особи, яка здійснює впізнання, свідчить про те, що вона впізнає особу, проте заперечує це, побоюючись розправи в подальшому, або, навпаки, намагається домовитись про непричетність до вчинення кримінального правопорушення. Зазначені обставини дуже добре проявляються на відеоплівці, у зв'язку з чим здійснення відеозапису – є наочним доповненням до протоколу пред'явлення для впізнання. На цей важливий аспект відеозапису вказує В. А. Семенцов, який вважає, що навіть мовчання може бути красномовнішим за слова, особливо якщо воно доповнено зоровим сприйняттям поведінки допитуваного або учасників інших слідчих (розшукових) дій [54, с. 157]. Крім того, здійснення відеозапису в ході даної слідчої (розшукової) дії необхідне для унеможливлення можливої протидії сторони захисту і осіб, що пред'являються для впізнання, у вигляді спроб визнати таку слідчу (розшукову) дію недопустимою через порушення процедури і послідовності його проведення.

Здійснення відеозапису всього ходу пред'явлення особи для впізнання дозволяє спростувати подальші доводи сторони захисту про нібито порушення вимог КПК України. Для цього за допомогою відеозапису повинно бути зафіксовано наступне: факт роз'яснення прав; роз'яснення слідчим мети і ходу слідчої (розшукової) дії; твердження особи, що здійснює впізнання, про відсутність при проведенні слідчої (розшукової) дії візуальних і мовних контактів з особою, яка пред'являється для впізнання; наявність не менше чотирьох осіб (взірців голосу), що пред'являються для впізнання, і їх зовнішньої схожості (однорідності); факт вказівки суб'єкта впізнання на один з пред'явлених голосів (взірців голосу), а також його пояснення того, за якими прикметами або особливостями він упізнав наданий голос (взірець голосу).

Після закінчення слідчої (розшукової) дії слідчий з'ясовує, чи є в її учасників заяви, доповнення, зауваження. У разі їх наявності, вони фіксуються

за допомогою відеозапису, після чого відеозйомка може бути припинена, час зупинки запису оголошується слідчим і фіксується на відеоплівку. Важливим є і той факт, що відеофонограма буде проглядатися і оцінюватися як прокурором, який затверджує обвинувальний акт, так і судом, так як відеофонограма є складовою частиною протоколу і використовується у доказуванні як додаток до нього, містить інформацію про хід та результати слідчої (розшукової) дії. Тому дотримання вимог КПК України, а також зазначених рекомендацій мінімізує ймовірність допущення помилок посадових осіб при пред'явленні для впізнання.

При описанні ознак слід залучати спеціаліста, який допоможе слідчому термінологічно точно описати ознаки сприйняті особою, яка здійснює впізнання, відеоматеріали і апаратуру, що використовується при проведенні слідчої (розшукової) дії. Також при пред'явленні для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти.

Застосовуючи відеозйомку слідчої (розшукової) дії спеціаліст повинен відобразити кожного, хто задає питання і відповідає на них, середнім або великим планом так, щоб можна було розрізнити риси зовнішності відповідного учасника слідчої (розшукової) дії. Тільки після повної відповіді на питання задається наступне питання, при цьому не можна ставити відразу кілька питань, підказувати, коментувати відповідь тощо. Не слід допускати одночасну розмову декількох учасників слідчої (розшукової) дії. Необхідно пам'ятати, що кожне слово і жест фіксуються на відео; порушення цих рекомендацій свідчить про невідповідність, низький професійний рівень особи, яка проводить слідчу (розшукову) дію, і в результаті призводить до зниження її доказового значення.

Після закінчення впізнання особи за ознаками голосу та мовлення протокол повинен бути наданий допитуваному для ознайомлення або на його прохання оголошується слідчим, про що робиться відповідна відмітка. Якщо буде заявлено клопотання про доповнення і уточнення протоколу, то воно

підлягає обов'язковому задоволенню. Крім того, протокол повинен містити запис про використання технічних засобів фіксації при проведенні впізнання.

У разі проведення пред'явлення для впізнання згідно з правилами, передбаченими ч. ч. 5 і 6 ст. 228 КПК України, у протоколі, крім відомостей, передбачених цією статтею, обов'язково зазначається, що пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, коли особа, яка пред'явлена для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, а також вказуються всі обставини й умови проведення такого пред'явлення для впізнання. У такому разі анкетні дані особи, яка впізнає, до протоколу не вносяться і не долучаються до матеріалів досудового розслідування. Якщо здійснювалося фіксування ходу слідчої (розшукової) дії технічними засобами, до протоколу додаються матеріали звуко- відеозапису. У разі якщо пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, коли особа, яку пред'явили для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, матеріали звуко-відеозапису, за якими може бути встановлена особа, яка впізнавала, зберігаються окремо від матеріалів досудового розслідування [32].

Протокол слідчої (розшукової) дії, в ході якої застосовувався звуко-відеозапис, крім загальних реквізитів і опису ходу слідчої (розшукової) дії повинен містити: відмітку про застосування звуко- відеозапису, час його початку і повідомлення про це учасників слідчої (розшукової) дії; відомості про технічні засоби та умови застосування звуко- відеозапису, а також про те, хто його здійснював; відмітку про відтворення звуко- відеозапису учасникам; заяви учасників про те, що з протоколом слідчої (розшукової) дії і з матеріалами звуко- відеозапису вони ознайомилися, що все записано правильно, доповнень вони не мають (або їх зауваження про неправильність звуко- відеозапису, конкретні зауваження і доповнення); відмітку слідчого про час закінчення слідчої (розшукової) дії та звуко- відеозапису.

При застосуванні для відеозапису цифрової апаратури і комп'ютерної техніки до протоколу слідчої (розшукової) дії долучаються цифрові носії інформації, що містять відеозапис об'єкта у формі електронного документа.

Вони мають статус додатків до протоколу відповідної слідчої (розшукової) дії і є частиною даного виду доказу. У протоколі слідчої (розшукової) дії робиться відмітка про приєднання даних додатків до матеріалів кримінального провадження. Зазначена процедура не вимагає винесення спеціальної постанови чи іншого будь-якого процесуального документа. У разі відтворення звуко- відеозапису при проведенні іншої слідчої (розшукової) дії необхідно зробити про це відмітку в протоколі цієї слідчої (розшукової) дії.

Зафіксована з дотриманням кримінального процесуального законодавства інформація в подальшому може бути повторно вивчена слідчим з отриманням консультації від спеціаліста у сфері невербальних комунікацій і продемонстрована в ході судового розгляду. Загалом, використання діагностичної інформації та врахування психічних особливостей її сприйняття і відтворення під час досудового розслідування дозволить об'єктивно враховувати прикмети і особливості, які спостерігалися (сприймалися) раніше, та за якими здійснюється впізнання, а також опис виявлених при проведенні слідчої (розшукової) дії ознак голосу, мовлення. Врахування наведених даних з інших наук, які вивчають людину, дозволить слідчому враховувати діагностичну інформацію про особу, яка пред'являється для впізнання, за якою раніше впізнання не проводилося.

5. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ОСОБИ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЗА ОЗНАКАМИ ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ

Стаття 94 КПК України передбачає, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального

рішення. І що жоден доказ не має наперед встановленої сили [32].

Як у минулому, так і на даний час, пред'явлення для впізнання було і залишається одним з найбільш ефективних, а найчастіше незамінних засобів встановлення обставин кримінального правопорушення. Немає ніяких підстав для припущень, що в майбутньому його значення зменшиться. Безсумнівно також те, що зростатимуть і вимоги до якості тактичних рішень і дій, що здійснюються в ході пред'явлення особи для впізнання. Однак необхідно пам'ятати, що результати вказаної слідчої (розшукової) дії можуть стати помилковими не тільки в силу навмисних помилкових показань особи, яка здійснює впізнання, а й у зв'язку з її сумлінною помилкою. Тому їх слід піддавати ретельній перевірці та оцінці з використанням таких способів як: зіставлення результатів впізнання з іншими матеріалами кримінального провадження; допит особи після здійснення впізнання; проведення слідчого експерименту; призначення судово-медичної, судово-психіатричної та судово-психологічної експертиз упізнаної особи [35, с. 59-61].

Оцінка доказового значення результатів пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення включає: а) зіставлення і оцінку показань особи, що здійснює впізнання щодо встановлення обґрунтованості об'єкта для впізнання; б) аналіз формування показань особи, що здійснює впізнання; в) перевірку правильності обрання процесуальної форми, дотримання процесуальних і тактичних правил здійснення впізнання; г) врахування попереднього впізнання; д) оцінку висновків про тотожність, нетотожність або схожість.

Оцінка результатів впізнання представляє певні труднощі, оскільки при цьому необхідно враховувати низку чинників; основними є психологічні. Багато помилок в оцінці результату впізнання під час досудового розслідування пояснюються тим, що не беруться до уваги психологічні закономірності пізнавального процесу. Іноді акту впізнання надається самодостатнє значення, хоча він знаходиться в протиріччі з іншими об'єктивними доказами.

Результати пред'явлення для впізнання є доказом у кримінальному

провадженні і, як усі інші види доказів, підлягають оцінці. Слідчий повинен зважено підходити до оцінки результатів даної слідчої (розшукової) дії, висновку про достовірність та об'єктивність упізнання, його доказового значення. Якщо факт впізнання не викликає ніяких сумнівів у вірогідності, але не відповідає або суперечить іншим фактичним даним, що встановлені у кримінальному провадженні, то діяльність слідчого має бути спрямована на виявлення нових і перевірку наявних доказів для усунення розбіжностей. За неможливості дотримання всіх кримінально-процесуальних та організаційно-тактичних умов пред'явлення для впізнання слідчий повинен відмовитись від нього та провести інші слідчі (розшукові) дії [63, с. 58].

Результати пред'явлення для впізнання не мають заздалегідь встановленої сили. Вони не повинні бути єдиним безсумнівним доказом винуватості особи. Як і будь-які інші твердження, воно може бути помилковим. Результати пред'явлення для впізнання не можна покладати в основу обвинувачення, якщо виникають сумніви у правильності висновків особи, яка здійснює впізнання. Результати впізнання підлягають ретельній перевірці та оцінюються в сукупності з іншими доказами у справі [41, с. 479], не маючи перед ними жодних переваг. Вони оцінюються на основі всебічного аналізу доказів [3, с. 216].

З цього приводу В.М. Дакуєва зазначає, що існуючі процесуальні правила пред'явлення для впізнання впливають із самої психології процесу цієї слідчої (розшукової) дії і спрямовані на необхідність забезпечення отримання саме достовірних результатів. На достовірність результатів впізнання впливає велика кількість чинників (умови сприйняття суб'єкта впізнання, можливість спотворення сприйнятої інформації тощо). Тому до результатів впізнання необхідно ставитися досить критично і завжди оцінювати ступінь їх достовірності, що дуже важливо в кримінальному провадженні. Всі процесуальні помилки впізнання зазвичай пов'язані з допущенням різних форм спотворення спогадів особи, яка здійснює впізнання і виникненням упередженості до затриманої особи. Незалежно від причини зміни спогадів,

результати такого впізнання будуть недостовірними, а іноді й цілеспрямовано перекрученими, і, отже, не можуть мати доказового значення [16, с. 15-16].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асатрян Х. А. Такайшвили С. Д. Проблемы производства опознания на предварительном следствии. *Сибирские уголовно–процессуальные и криминалистические чтения*. 2015. № 1. С. 92–100.
2. Ахмедшин Р. Л. Тактика экспериментальных следственных действий. М.: Юрлитинформ, 2017. 319 с.
3. Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент.: у 2 т.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
4. Баранов В. М., Белозерова И. И., Зинковский С. Б., Горбатенко О. Г., Кучерков И. А. Виды предъявления для опознания. Нужны ли изменения в УПК РФ? *Проблемы экономики и юридической практики*. № 4'2017. С. 125–131.
5. Басиста І. В., Пришляк С. О. Особливості провадження допиту та пред'явлення для впізнання під час розслідування катастроф і аварій на залізничному транспорті. *Науковий Вісник*. № 1, 2015. Львівського державного університету внутрішніх справ. С. 356–365.
6. Белкин Р. С. Курс криминалистики. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
7. Белкин Р. С. Собираение, исследование и оценка доказательств. М., 1966. 295 с.
8. Бурданова В. С., Быховский И. Е. Предъявление для опознания на предварительном следствии. М., 1975. 80 с.
9. Бурыка Д. А., Самошина З. Г. О видах и формах предъявления для опознания. *Вестник криминалистики*. 2005. № 3 (15). С. 62–71.
10. Васильев А. Умение адвоката писать есть умение мыслить. URL: <http://www.advoc.biz/stats/iz-dokumentov/opoznanie-po-golosu.html>. (Дата звернення 22.04.2019).
11. Ведерников Н. Т. Анализ речи опознаваемого при производстве

предъявления для опознания: процессуальные и тактические аспекты. *Уголовная юстиция*. 2018. № 12. С. 148–151.

12. Вольская Т. А. Процессуальные и тактические аспекты предъявления для опознания лиц по голосу и речи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Воронеж, 2006. 201 с.
13. Вольская Т. А. Процессуальные и тактические аспекты предъявления для опознания лиц по голосу и речи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Воронеж, 2006. 18 с.
14. Гапанович Н. Н. Опознание в следственной и судебной практике. Тактика. Минск: Изд-во БГУ, 1978. 160 с.
15. Григорьев О. Г. Особенности предъявления для опознания людей в ходе предварительного расследования. *Юридическая наука и правоохранительная практика*. № 4 (10). 2009. С. 72–82.
16. Дакуева В. М. Процессуальные и тактические ошибки, допускаемые следователем при предъявлении лица для опознания. *Криминалистика: вчера, сегодня, завтра*. 2018. № 2(6). С. 13–19.
17. Егорова Е. В. Проблемные вопросы предъявления живых лиц для опознания. *Вестник Московского университета МВД России*. № 12/2013. С. 78–84.
18. Зубов Г. Н., Зубова П. И. Опознание по голосу. Риски применения. URL: <https://www.klad.media/identification-by-voice>. (Дата звернення 22.04.2019).
19. Ильин Н. Н. Предъявление лица для опознания по видеоизображениям: тактические особенности. *Вестник Воронежского института МВД России*. 2013. № 2. С. 75–82.
20. Ищенко Е. П., Топорков А. А. Криминалистика: учебник: 2-е изд., испр., доп. и перераб. М.: ИНФРА-М: КОНТРАКТ, 2010. 784 с.
21. Капліна О. В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 40–48.
22. Керевич О. В. Застосування технічних засобів фіксації в ході

- кримінально-процесуальної діяльності. *Митна справа*. № 3(93)'2014. Ч. 2. С. 46–52.
23. Климчук М. П., Цуцкірідзе М. С. Правові та організаційні засади вдосконалення процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 255–263.
 24. Князьков А. С. Проблемные вопросы предъявления для опознания. Уголовная юстиция 2013. *Russian Journal of Criminal Law*. № 1(1). С. 81–86.
 25. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія. Луганськ: Луган. держ. університет внутрішніх справ. 2007. 208 с.
 26. Колесник В. А. Деякі проблеми питання пред'явлення особи та речей для впізнання за чинним КПК України. *Вісник Академії адвокатури України*. № 1(26). 2013. С. 163–168.
 27. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>. (Дата звернення 22.04.2019).
 28. Коршиков М. В. Пред'явлення для впізнання (теоретико-історичний аспект). *Криминалистика и судебная экспертиза*. 2014. Вып. 59. С. 188–195.
 29. Коршунова О. Н. Процессуальные и тактические аспекты отождествления личности по признакам голоса и устной речи на предварительном следствии: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург, 1992. 23 с.
 30. Кочаров Г. И. Опознание на предварительном следствии. М.: Госюриздат, 1955. 84 с.
 31. Кравченко К. Особливості тактики пред'явлення для впізнання у кримінальних провадженнях, пов'язаних із торгівлею людьми. *Visegrad Journal of human rights*. Вип. 2, 2018. С. 76–81.
 32. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13

квітня 2012 р. № 4651-17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (Дата звернення 22.04.2019).

33. Кузнецов Н. П., Вольская Т. А. Особенности этапа подготовки к предъявлению для опознания лица по голосу. *Вестник Воронежского института МВД России*. 2002. № 2 (11). С. 38–42.
34. Кузнецов С. Е. Применение видеозаписи при производстве предъявления для опознания. *Юридическая наука и правоохранительная практика*. № 1(39). 2017. С. 100–104.
35. Леви А. А., Пичкалева Г. И., Селиванов Н. А. Получение и проверка показаний следователем: Справочник. М., 1987. С. 59–61.
36. Леонтьев А. А., Шахнарович А. М., Батов В. И. Речь в криминалистике и судебной психологии. М.: Наука. гл. ред. Вост. лит., 1977. 62 с.
37. Лингвистический энциклопедический словарь. [гл. ред. В. Н. Ярцева]. М. : Сов. энциклопедия, 1990. 685 с.
38. Лукьянчиков Е. Д. Лукьянчиков Б. Е. О проведении встречного опознания. *Сибирские уголовно-процессуальные и криминалистические чтения*. Иркутск: Байкальский гос. ун-т. № 3(11). 2016. С. 72–79.
39. Мазур Е. С., Алексеева Т. А. Криминалистическое значение индивидуальных признаков устной речи. *Вестник Томского государственного университета*. 2018. № 434. С. 199–202.
40. Манцурова Л. А. Тактика допроса, предшествующего предъявлению для опознания: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Хабаровск 2017. 208 с.
41. Махлис М. А. Тактика предъявления для опознания живых лиц: проблемы и пути их решения. *Научный альманах*. 2015. № 11-4(13). С. 476–480. DOI:10.17117/na.2015.11.04.476. URL: <http://ucom.ru/doc/na.2015.11.04.476.pdf>. (Дата обращения 22.04.2019).
42. Методичні рекомендації щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві № 5483/Кл: Головне слідче управління МВС України; НАВС України. Київ, 2001.
43. Моисеев Н. А. Криминалистическое обеспечение предъявления личности

- для опознания по признакам голоса и речи. *Проблемы правоохранительной деятельности*. № 1'2012. С. 17–21.
44. Настільна книга слідчого Національної поліції України: практ. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2016. 480 с.
 45. Панов М. В. Русская фонетика. М.: Просвещение, 1967. 438 с.
 46. Петрова А. Н. Об особенностях предъявления личности для опознания по голосу и речи. *Сборник материалов криминалистических чтений*. 2012. № 8. С. 70–72.
 47. Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів [Текст] : метод. рек. [В. В. Невгад, А. А. Саковський, М. П. Климчук, М. С. Цуцкірідзе]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 67 с.
 48. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режим, відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження): Наказ Державної судової адміністрації України від 15.11.2012 р. № 155. URL: http://www.zib.com.ua/.../13028-nakaz_dsau_vid_15112012_155_pro. (Дата звернення 22.04.2019).
 49. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 6 липня 2017 р. № 570. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>. (Дата звернення 22.04.2019).
 50. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. Криміналістика: підручник. Київ: Центр уч. літ., 2015. 544 с.
 51. Пятницкая Н. Р., Королева Д. В. Особенности производства предъявления для опознания с участием слепых и слабовидящих потерпевших при расследовании мошенничеств. *Юритс-правовед*, 2015 № 5 (72). С. 46–50.
 52. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей: учебн. пособ. М.: НИИРИО ВШ МООП РСФСР, 1967. 290 с.
 53. Самко А. В. Теоретичні та прикладні аспекти пред'явлення для впізнання.

Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Юридические науки. 2011. Т. 24 (63). № 2. 2011. С. 255–263.

54. Семенцов В. А. Технические средства фиксации содержания и результатов следственных действий. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2006. № 3. (53). С. 157–162.
55. Сигеда П.І. Розмежування понять «мова» і «мовлення» у мовознавстві. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Випуск XXIII. Частина 1. 2010. С. 413-430.
56. Солодов Д. А. Проблемы обеспечения достоверности опознания человека при расследовании. *Вестник Воронежского гос. ун-та*. Сер.: Право. 2010. С. 499–505.
57. Селиванов Н. А. Справочная книга криминалиста: учебн.-практ. пособ. М., 2000. 727 с.
58. Стороженко С. Н. О предъявлении для опознания по признакам голоса и речи. *Минские криминалистические чтения: матер. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 20 декабря 2018 г.): в 2 ч. Минск, 2018. Ч. 1. С. 327–331.*
59. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. М.: Изд.: Академии наук СССР, 1958. 704 с.
60. Терзиев Н. В. Криминалистическое отождествление личности по признакам внешности. М., 1956. 131 с.
61. Чаплинський К. О. Особливості пред'явлення для впізнання за голосом, особливостями мови і фонограмою. *Право і суспільство*. № 1/2011. С. 240–245.
62. Чаплинський К. О. Особливості тактики пред'явлення для впізнання в умовах протидії досудовому розслідуванню. *Вісник АМСУ*. Серія: Право, № 1(12), 2014. С. 156–160.
63. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань: монографія. Дніпропетровськ: Ліра, 2010. 304 с.

64. Юридическая психология: учебник; отв. ред. В. А. Томсинов. М.: Зерцало, 1998. 352 с.

ГЛОСАРІЙ

Відеозапис – це відеоматеріал, записаний на фізичному носії (диску, флеш-накопичувачі тощо).

Відеофонограма – відеозвукозапис, утворений безпосередньо під час проведення процесуальної дії та записаний за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження на носій інформації.

Голос – звук, який відтворює людина, використовуючи голосові зв'язки. Людина використовує голос для розмови, співу, крику, сміху, плачу. Голосоутворення відбувається шляхом видихання повітря з легень через рот та ніс, при чому голосові зв'язки вібрують і створюють у повітрі звукові хвилі.

Звукозапис – це процес фіксації сигналів звуку за допомогою технічного засобу на матеріальний носій.

Мова – це сукупність і система, обмежений набір (інвентар) типових елементарних знакових одиниць спілкування, абстрагованих від мовного матеріалу, і закони їх сполучування; це знаковий механізм спілкування, це система одиниць спілкування і правил їх функціонування

Мовлення – це конкретність, у якій реалізуються одиниці мови, мовні закономірності, це послідовність знакових одиниць спілкування у конкретному мовному матеріалі в їх комунікативному використанні, це конкретне говоріння, що протікає в часі і одягнене в звукову або письмову форму.

Належна якість звуку – це стан звуку, що дозволяє чітко та розбірливо розрізняти показання допитуваної особи всіма учасниками процесу та зафіксувати його технічними засобами з наступною ідентифікацією допитуваного за голосом.

Технічні засоби фіксування – сукупність програмно-апаратних засобів та приладів, що забезпечують належне звуко- та відеофіксування, зберігання, копіювання (дублювання), облік і використання інформації, яка відображає процес слідчої (розшукової) дії.

Фонограма – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

ПРОТОКОЛ

пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення

Місто (сел.) _____

« ____ » _____ 20 ____ року

Впізнання почато о “ ____ ” год. “ ____ ” хв.

Впізнання закінчено о “ ____ ” год. “ ____ ” хв.

(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)
розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного
реєстру досудових розслідувань за № _____ від « ____ » _____ 20 ____
року, у приміщенні _____

_____ при _____ освітленні з
дотриманням вимог ст. ст. 40, 104, 223, 228, 231 КПК України в присутності
осіб, яким роз'яснені вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не
розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії:

(їх прізвище, ім'я, по батькові, дата народження та місце проживання, підпис)
яким заздалегідь повідомлено про застосування технічних засобів фіксації,
умови та порядок їх використання: _____

(характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються

при проведенні цієї процесуальної дії, підписи осіб)

у присутності понятих:

1) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, адреса, підпис)

2) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, адреса, підпис)

яким у відповідності зі ст. ст. 11, 13, 15, 66, 223 КПК України роз'яснені їхні
права і обов'язки, провів пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу
та мовлення таких осіб:

1. _____

(прізвище, ім'я, по батькові, вік, зовнішній вигляд і прикмети)

2. _____

3. _____

4. _____

Перед пред'явленням особи для впізнання за голосом та мовленням у свідка (*потерпілого*) _____ попередньо з'ясовано чи може він впізнати особу за голосом та мовленням, опитав про його ознаки, а також про обставини, за яких вона сприймала цю особу.

Загальний тип (чоловічий, жіночий, дитячий, юнацький, старечий): _____

Звук (чистий, хрипкий, грудний, носовий, гортанний): _____

Сила звуку (слабкий, середній, сильний): _____

Тембр (низький, середній і високий): _____

Темп (повільний, помірний, швидкий): _____

Інтонація (сухий, співучий, м'який, різкий, протяжний, уривчастий): _____

Особливості мовлення (повільне, середнє, швидке, спокійне, збуджене, зв'язне, уривчасте, виразне, незв'язне): _____

Вади мовлення (заїкання, шепелявість, дефекти вимови): _____

Діалект: _____

Іншомовний акцент: _____

На	запитання	слідчого	свідок
(<i>потерпілий</i>)	_____	_____	відповідь: _____

_____ (підпис)

У відсутності особи, що впізнає, понятим було роз'яснено, що гр-н (ка)

(обставини, які викликали необхідність пред'явлення для впізнання за ознаками голосу та мовлення)

Після цього слідчим особі, яка пред'являється для впізнання, у відсутності особи, що впізнає, було запропоновано зайняти будь-яке місце серед інших осіб, голос та мовлення яких пред'являються для впізнання, і він вибрав місце

(вказати місце ліворуч-праворуч: першим, посередині, другим, третім і т.д., крайнім праворуч)

Таким чином, особи, голос та мовлення яких пред'являються для впізнання, були розміщені в такому порядку зліва направо:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Після цього у приміщення (на ділянку місцевості) для впізнання була запрошена особа, що впізнає.

Свідок попереджений про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань за ст. 385 КК України і (*потерпілий*) за дачу завідомо неправдивих показань за ст. 384 КК України. _____

(підпис)

На запитання, чи впізнає він (вона) якийсь із серед пред'явлених голосів

свідок (потерпілий) _____

заявив, що _____

Ознаки голосу, мовлення (чи їх сукупність), за якими особа впізнала особу _____

Загальний тип (чоловічий, жіночий, дитячий, юнацький, старечий): _____

Звук (чистий, хрипкий, грудний, носовий, гортанний): _____

Сила звуку (слабкий, середній, сильний): _____

Тембр (низький, середній і високий): _____

Темп (повільний, помірний, швидкий): _____

Інтонація (сухий, співучий, м'який, різкий, протяжний, уривчастий): _____

Особливості мовлення (повільний, середній, швидкий, спокійний, збуджений, зв'язне, уривчасте, виразне, не зв'язне): _____

Вади мовлення (заїкання, шепелявість, дефекти вимови): _____

Діалект: _____

Іншомовний акцент: _____

З протоколом ознайомлені: _____

(спосіб ознайомлення, зауваження і доповнення учасників процесуальної дії; прізвище, ініціали, підпис)

Особа, яка впізнавала _____ / _____ /
 (прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

Особи, голоси та мовлення яких пред'являлися для впізнання:

1. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
2. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
3. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
4. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)

Впізнана особа _____ / _____ /
 (прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

Учасники:

1. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
2. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)

Поняті:

1. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)
2. _____	/ _____ /
(прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис)

Впізнання провів:

(слідчий, посада, найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)